

RhetoricaScandinavica

Online, vol 26 / 2022

TEMA:
Kroppens retorik

Tidskrift för skandinavisk retorikforskning
Nr. 84 - 2022

Christine Isager er lektor i retorik ved Institut for kommunikation, Københavns Universitet.

0000-0002-6836-6311 / isager@hum.ku.dk

Christine Isager:

Retorik for alle – en risiko der er værd at løbe

Rhetorica Scandinavica 84/2022, i-iv; <https://doi.org/10.52610/FEYX5300>

Anmeldelse:

Stefan Iversen: Retorik. Tænkepause 95. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2022.

Serien af såkaldte Tænkepauser fra Aarhus Universitetsforlag udkommer omtrent hver måned i et lille, stilsikkert lommeformat, hvor en forsker fra Aarhus Universitet formidler ”Viden til hverdagen” om et udvalgt emne. Man kan købe en enkelt pr. impuls, måske den om *Lyd* eller *Myrer*, eller måske den om *Sorg* eller *Demokrati*. Man kan også købe en større blandet Tænkeboks eller en 3-pak med *Tro*, *Håb* og *Kærlighed*. Endelig kan man tegne abonnement og lade et zeugma rulle på ubestemt tid i en poetisk-humoristisk vekslen mellem abstrakt og konkret, som nu her i perioden fra Tænkepause #90-95, hvor titlerne har lydt: *Eksperter*, *Opmærksomhed*, *Vand*, *Tarmen*, *Retorik*.

Den sidstnævnte er selvfølgelig hovedsagen her. Den er forfattet af Stefan Iversen, der ikke præsenteres som lektor i retorik og nordisk litteratur, men som ”tekst-entusiast ved Aarhus Universitet”. På linje med de øvrige tænkepauseforfattere konstitueres han således som et menneske-der-brænder-for-sit-fag. Det er en rolle, der truer med sit klichépræg og risikerer at ensrette tonen i bøgerne, der jo ellers netop giver forskerne ordet hver især.

Iversen formår imidlertid på elegant facon at udpege denne rolle, imens han også udfylder den. Således lader han eksplicit forlagets forfatterguide danne ramme om sin fremstilling, når han fx tager imod dens råd om at bruge masser af konkrete eksempler med fast forbindelse til den forudsætningsløse læsers hverdag. På samme metaniveau gengiver han en ordveksling, hvor hans redaktør giver grønt lys for brug

af såkaldt onkelhumor. Denne rammesætning fungerer naturligvis samtidig som en slags bitzersk *disclaimer*. Skulle retorikken i den lille bog blive lovlig familiær eller gammeldags kæk undervejs, så var det måske ikke Iversen der valgte, men den retoriske situation der kaldte!

Hvad situationen ellers har kaldt på, er et grundpensum, der er velkendt for fagfæller, og på overskriftsniveau kan hovedafsnittene godt se ud til at have givet sig selv:

1. At tage ordet
2. Rette tid og sted
3. Oplyse, underholde, bevæge
4. Meningen med stil
5. Ordets magt.

Men det er klart, at selvom bogens situation og genre er veldefineret, så har den ikke hverken disponeret eller formuleret sig selv. Den grundlæggende udfordring til enhver retor, nemlig at vælge, består i al sin væld og kommer til udtryk i selve Iversens definition af retorik.

For som almen introduktionsbog og pendant til fx Jens E. Kjeldsens norske *Hva er retorikk?* fra 2014 (anmeldt i *Rhetorica Scandinavica* #68) skal bogen naturligvis give svar på samme spørgsmål – hvad er retorik? – uden at blinke. Det gør den, og definitionen er da også fremhævet med mørkerød i den løbende tekst, men er måske alligevel den af bogens mange *purple passages*, der kan være sværest at afkode for ikke-fagfæller:

Retorik er et andet ord for vores overvejelser om, hvordan vi bedst taler sammen om problemer, der ikke løser sig selv. (8)

Det er af mange grunde et stærkt bud, men man må alligevel spørge, om retorik da slet ikke er selve udtrykket og interventionen i verden, men bare planlægningen eller analysen deraf? Læser man definitionen løsrevet fra sin kontekst, må man vel simpelthen savne den sproglige og performative dimension? Det må man på den anden side også gøre hos Aristoteles ("Lad da retorik være bestemt som en kunnen, der sætter os i stand til at mønstre de mulige overbevisende momenter..." osv.).

Og læser man faktisk Iversens definition *i* sin kontekst, bliver de nævnte dimensioner kort efter tematiseret og udfoldet med *schwung*:

Lad bare astronomer himle op over antallet af stjerner, og geologer stene over alderen på, nå ja, sten – den mest ærefrygtindgydende uendelighed i vores

virkelighed findes i sproget og dets ufatteligt mange kombinationsmuligheder. Tænk bare, den sætning har for eksempel aldrig eksisteret før nu. (9)

Retoriske overvejelser i konkrete anledninger er simpelthen indarbejdet som strukturprincip i bogen, én anledning ad gangen, og de præsenteres med opmærksomhed også på både stil, fremførelse og modtagelse.

Som indledende afsæt vælger Iversen hverken at tale om retorikfagets klassiske tradition eller dets omdømme. I stedet deler han en personlig, praksisnær erindring om den uafviselige opgave at skulle holde takketale ved sin egen konfirmation. Sammen med Tænkepause-skrivningen tjener talen ved familiefesten som eksempel på en retorisk opgave, der skal gennemtænkes og løses under hensyntagen til situationens vilkår. Vi introduceres altså til retorik i konkrete situationer – først i læserens/Iversens hverdagsliv og dernæst det offentlige liv – før vi trin for trin forsynes med fagets grundbegreber og introduceres til den klassiske tradition og allersidst: til mistænksomheden over for retorik som manipulation.

Bogens to primære eksempler fra den offentlige retorik er både aktuelle og danmarkshistoriske. Det gælder for det første pressemødet i marts 2020, hvor statsminister Mette Frederiksen pga. den hastige spredning af coronavirus erklærede, at store dele af samfundet skulle lukkes ned. Det gjorde hun i en nøgtern og knap stil, der forekom aldeles passende og lod de få og velvalgte figurer stå desto klarere frem, i særdeleshed det ikoniske corona-oxymoron: ”Nu skal vi stå sammen ved at holde afstand”. Og for det andet tv-vært og journalist Sofie Lindes skelsættende tale ved Zulu Comedy Awards i september samme år, der med nøje tilrettelagt fremførelse og anekdotefortælling fik vendt en munter velkomst til alvorlig aktivisme og formåede – på uventet både tid, sted og måde – at sætte dramatisk skub i #metoo-bevægelsen i Danmark.

At topos'en retorik-som-manipulation faktisk kommer sidst frem for at tjene som obligatorisk gendrivelsesmanøvre til indledning, kan fortolkes som et opmuntrende vidnesbyrd om retorikkens aktuelle, ikke nødvendigvis suspekte status i offentligheden. Og som afslutning på fremstillingen fungerer topos'en til gengæld strålende som perspektivering og stof til eftertanke. Her giver Iversen både aktuelle og historiske eksempler på provokerende og populistisk retorik, der med Platon og med rette kunne siges at være undergravende for et godt og anstændigt samfund. Her inddrages bl.a. Rasmus Paludan og hans højreorienterede parti Stram Kurs, som der i mellemtiden er blevet stille om i Danmark, men som til gengæld nu er voldsomt aktuell i Sverige, hvor Paludan i foråret 2022 har genoptaget sin provokatoriske linje, der omfatter offentlig afbrænding af koraner som politisk demonstration. Her pointerer Iversen ikke overraskende, men heller ikke uden diskussion, at vi ikke bør begrænse nogens adgang til ordet i et levende demokrati; det er tværtimod ”en risi-

ko, vi gør klogt i at løbe” (59), imens vi skal beskæftige os aktivt med retorik for at blive ”så gode som muligt til at forstå og forholde os til andres meninger samt til at finde frem til og udtrykke vores egne” (60).

Generelt må man – også som fagfælle – varme sig ved den specifikke udmøntning af faglige pointer undervejs, og den her står vist tilbage som min egen favorit: ”Motsat argumenter, som gør publikum til medskabere af en tankerække, gør eksempler publikum til meddigtere” (41). Også ’onkelhumoren’ tjener sin funktion, fx i afdelingen for topik, som under alle omstændigheder er et emne, der kræver en særlig indsats af sine formidlere. ”De specifikke *topoi* knytter sig til konkrete værdier og social viden,” skriver Iversen og fortsætter: ”Et eksempel i vores del af verden kunne tage udgangspunkt i læren om, at sjældenheder er mere værdifulde end almindeligheder. Derfor er det bedre at omtale sit barn som en guldklump end som en plade aluminium” (34). Den komiske effekt her understreger pointen om *topoi* som socialt og kulturelt bestemte, men bygger også videre på historien om familiefesten fra bogens indledning som en retorisk situation, der kan mobilisere og udfordre ikke bare konfirmanden, men også forældrene. Eller tanterne og onklerne. Med en dertilhørende risiko, som vi, med Iversens ord, gør klogt i at løbe.